

SNS
Välfärdsrapport
2011

Inkomstfördelningen i Sverige

Anders Björklund
Markus Jäntti

SNS FÖRLAG

SNS Förlag
Box 5629
114 86 Stockholm
Telefon: 08-507 025 00
Telefax: 08-507 025 25
info@sns.se
www.sns.se

SNS är en oberoende ideell förening som genom forskning, möten och bokutgivning bidrar till att ledande beslutsfattare i politik, offentlig förvaltning och näringsliv kan fatta välgrundade beslut baserade på vetenskap och saklig analys.

SNS Välfärdsrapport 2011
Inkomstfördelningen i Sverige
Anders Björklund och Markus Jäntti

Första upplagan
Första tryckningen

© 2011 SNS Förlag och författarna
Omslag: Patrik Sundström
Sättning: RPform, Richard Persson
Tryck: Elanders Sverige AB, 2011

ISSN 1653-3909
ISBN 978-91-86949-11-2

Innehåll

Utgivarens förord	5
Inkomstfördelningen i Sverige: en sammanfattning	7
1. Varför intresserar vi oss för inkomstfördelningen? ..	11
2. Fördelningen av årsinkomster: utveckling, nuläge och internationella jämförelser	20
3. Inkomsterna över livscykeln: livsinkomster och fluktuationer	55
4. Jämlikhet i möjligheter: familjebakgrundens betydelse	77
5. Sammanfattning och framtidsutsikter	107
Referenser	119
Referensgrupp	126

På den politiska dagordningen är inkomstfördelningen ett ständigt återkommande tema. Förespråkare för ett ekonomisk-politiskt reformförslag tenderar ofta att framhålla att det också innebär minskade inkomstskillnader, eller åtminstone att inkomstskillnaderna inte ökar som en effekt av förändringen. Är man motståndare till ett förslag betonas istället gärna att det har »negativa fördelningseffekter«, det vill säga att inkomstskillnaderna kommer att öka om förslaget genomförs.

Men vilken grund finns egentligen för sådana, ofta tvärsäkra, påståenden? Förutom att det kan vara svårt att exakt avgöra vilka fördelningseffekterna är av en reform, så är själva begreppet »inkomstfördelning« inte helt lätt att handskas med. Vilka inkomstdata ska användas, vilket mått på inkomstfördelning ska användas, är det årsinkomster som ska jämföras eller är det kanske inkomster under en livstid (eller åtminstone långvariga inkomster) som är normen? En grundläggande fråga är också den om alla individer har lika möjligheter till goda inkomster, till exempel i vilken grad familjebakgrunden avgör framtida inkomster, och vad samhället gör för att utjämna livschanserna.

Syftet med sns Valfärdsrapport 2011 är att gå igenom vad forskningen säger om inkomstfördelningen i olika dimensioner i Sverige i dag, hur den har utvecklats under de senaste decennierna och hur Sverige förhåller sig till andra jämförbara länder.

sns Valfärdsrapport publicerades första gången år 1998. I den rapporten ställdes frågan om det går att upprätthålla den traditionella arbetslinjen under kristider. En av författarna var *Anders Björklund*, professor i nationalekonomi vid Institutet för social forskning (SOFI) vid Stockholms universitet. Anders Björklund medverkade också i 1999, 2001 och 2003 års rapporter. Nu, 2011, i den fjortonde utgåvan av valfärdsrapporten återkommer Anders Björklund, den här gången i samarbete med *Markus Jäntti*, också professor i nationalekonomi vid SOFI, men dessutom verksam som Research Director vid Luxembourg Income Study.

sns hoppas att studien ska bidra till ökad kunskap om hur den

svenska inkomstfördelningen ser ut och samtidigt stimulera till diskussion om vilka slutsatser som kan dras. För analys, slutsatser och förslag svarar helt och hållet rapportens författare. SNS som organisation tar inte ställning till dessa. SNS har som uppdrag att initiera och presentera forskningsbaserade analyser av viktiga samhällsfrågor.

Projektet har kunnat genomföras tack vare ekonomiskt bidrag från ett antal företag, myndigheter och organisationer: Akademikerförbundet SSR, Deloitte, Einar Mattsson, Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap (FAS), Försäkringskassan, Konjunkturinstitutet, LO, SEB, Swedbank och TCO.

Projektet har följts av en referensgrupp, se sid. 126. SNS framför sitt tack för det engagemang som referensgruppens ledamöter visat och för de många synpunkter som lämnats på utkast till rapporten. Referensgruppen ansvarar dock inte heller för bokens innehåll.

Ett tack framförs också till *Robert Erikson*, professor vid SOFI, och *Daniel Waldenström*, professor vid Uppsala universitet, för kommentarer vid ett seminarium på kapitelutkast till rapporten. Före SNS-medarbetaren *Arvid Wallgren*, numera vid Finansdepartementet, som ansvarade för att driva projektet framåt under dess första tid, hör vidare till dem som ska tackas. Författarna vill också tacka *Per Olof Robling* för skickligt assistentarbete samt Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap (FAS) som genom ett FAS centre vid SOFI bidragit till att finansiera deras forskning på området.

Stockholm i december 2011

Stefan Sandström
Forskningsledare SNS

Inkomstfördelningen i Sverige: en sammanfattning

Sedan början av 1980-talet har inkomstskillnaderna trendmässigt ökat i Sverige. I denna rapport redogör vi för *hur* inkomstskillnaderna har förändrats över tid och försöker även resonera kring *varför* förändringen skett.

Olika mått på inkomstfördelning

Det vanligaste sättet att mäta inkomstfördelning är att se till hushållens årsinkomster. Man utgår då som regel från disponibel inkomst; dvs. hushållens marknadsinkomster plus transfereringar minus betalda skatter. Dessa inkomster fördelas sedan på individerna i hushållet med beaktande av hushållets försörjningsbörd.

Ett annat mått på inkomstfördelning är att jämföra livsinkomster. Också här utgår man från disponibel inkomst och försöker sammanräkna inkomsterna under en följd av år. I avsaknad av data för hela livslängder har forskningen utgått från exempelvis 10-årsperioder.

Utvecklingen av inkomstfördelningen i Sverige

Oavsett vilket mått man använder sig av går det att konstatera en trendmässig ökning av inkomstskillnaderna i Sverige från 1980 till i dag. Denna trend utgör ett brott med tidigare utveckling. Mellan 1930 och 1950 minskade inkomstspredningen kraftigt. Mellan 1950 och 1965 var minskningen något svagare för att 1965 till 1980 åter vara kraftig.

Sedan 1980 har dock skillnaderna ökat över hela inkomstskalan, både mellan medianinkomsttagarna och höginkomsttagarna samt mellan medianinkomsttagarna och låginkomsttagarna. De bägge finanskriserna, i början av 1990-talet och 2007–2009, hade inte någon omedelbar effekt på inkomstskillnaderna. Finanskrisen på 1990-talet kan emellertid indirekt ha bidragit till ökade inkomstskillnader och det återstår att se om den senaste krisen får en liknande effekt.

En internationell jämförelse

I mitten av 1970-talet hade de nordiska länderna den lägsta inkomstspridningen bland de utvecklade länderna. De tre anglosaxiska länderna USA, Kanada och Storbritannien hade samtidigt den högsta inkomstspridningen medan de kontinentaleuropeiska länderna intog en mellanposition. Detta gäller både årsinkomster och inkomster under längre perioder. Även i dag intar de nordiska respektive de anglosaxiska länderna samma ytterpositioner. Inkomstspridningen har dock ökat inom bägge grupperna. Den kontinentaleuropeiska gruppen har blivit mer diversifierad och några av dessa länder ligger nu närmare den nordiska gruppen. Skillnaden mellan de nordiska och anglosaxiska länderna beror på graden av lönespridning, skatter och transfereringar.

Inkomstskillnaderna och rättvisan

En vanlig rättviseuppfattning är att inkomstskillnader är mer legitima om de kan hänföras till individens prestation och mindre legitima om de kan hänföras till faktorer som individen inte själv kan påverka, såsom uppväxtvillkor. Detta kan undersökas empiriskt genom att mäta sambandet mellan föräldrars inkomstnivå och deras barns senare inkomstnivå. Resultatet från sådana studier visar att föräldrarnas inkomst har störst betydelse i de anglosaxiska länderna och lägst betydelse i de nordiska, bland de utvecklade länderna. Det förefaller alltså finnas ett positivt samband mellan jämlik inkomstfördelning och rättvis inkomstfördelning.

Sambandet mellan barns och föräldrars inkomster är dock relativt svagt. Denna »föräldravariabel« förklarar 20 procent av individens inkomst i USA och 10 procent i Sverige. Tar man även hänsyn till syskonens inkomster ökar sambandet till 50 procent i USA och 25 procent i Sverige.

Orsaker till de ökade inkomstskillnaderna

Den främsta orsaken till den ökande inkomstspridningen i Sverige från 1980 till i dag är ökade skillnader i kapitalinkomster, snarare än förändringar av löner, skatter och transfereringar. Även om skillnaderna i arbetsinkomster också har ökat så har löneskillnaderna bland anställda varit oförändrade de senaste tio åren.

Hur ska då skillnaderna mellan olika länder och de ökade skillnaderna i inkomster över tid, i synnerhet kapitalinkomster, förklaras? En vanlig ansats är att se politiken som förklarande faktor. Jämlikhet har exempelvis varit ett starkare värde i nordisk politik jämfört med anglosaxisk. Men det går även att se sambandet som dubbelriktat. En jämlik inkomstfördelning skapar förutsättningar för jämlikhetsskapande politik och vice versa. Externa faktorer kan därmed ge upphov till en självdrivande process i endera riktningen.

Den intressanta frågan blir då varför politiken har bytt inriktning och börjat verka för mindre jämlikhet sedan 1980. Tre faktorer brukar nämnas som förklaring till detta: globaliseringens ekonomiska tryck, förändrade attityder och en mer heterogen befolkningssammansättning. Ingen av dessa tre förklaringsfaktorer har dock något otvetydigt empiriskt stöd i forskningen, varför frågan måste lämnas öppen.